

Követelmény lett a gyorsaság, a nagyobb figyelem a felhasználók szükségleteire. Az információterjesztés mind erősebben kapcsolódik az elektronikus adatfeldolgozáshoz. Az egyes könyvtárak egyre inkább hálózattá fonódnak össze. Mindezeket figyelembe véve a nemzeti bibliográfiai adatbank-rendszereknek a következő területek fejlesztésére kell különös gondot fordítaniuk, ill. a következő változásokkal kell számolniuk:

a bibliográfiai szolgáltatásokat tovább kell gyorsítani és fejleszteni a CIP alkalmazásával;

a füzetes formát lassan háttérbe szorítja a számítógéppel vezérelt mikrofilm, különösen ott, ahol a nyomtatott forma túlságosan drágának és lassúnak bizonyul;

az adatbankok látják el a mágnesszalagos szolgáltatásokat is, amelyek — legalábbis az on-line hálózat kiépítéséig — fontos szerepet játszanak a jövő könyvtáraiban;

az adatbankok közvetlenül felhasználhatók lesznek a képernyős terminálok segítségével; országos és nemzetközi hálózatok alakulnak, ill. kapcsolódnak össze.

Mindezek a változások nemcsak technikai, szervezeti, hanem munkalélektani és társadalmi problémákat is maguk után vonnak. A változásoknak azonban még csak az elején vagyunk, az eredmény a számítógépek felhasználásának és a szolgáltatások bővítésének rugalmas módjától, valamint a gyakorlat sokrétű követelményeihez való alkalmazkodásától függ.

/SAEVECKE, R. D.: *Die Deutsche Bibliothek und die von ihr angebotenen zentralen nationalbibliographischen Dienstleistungen. = DFW Dokumentation Information*, 26. köt. Sonderheft zum Deutschen Dokumentartag, 1978. p. 17–20./

(Dezső Zsigmondné)

Információs magánvállalatok feladatai és lehetőségei a Német Szövetségi Köztársaságban

Magánvállalatok a tájékoztatás területén

Érdekes új jelenség figyelhető meg a tájékoztatás területén az NSZK-ban: egyre több magánvállalat jön létre. Ezek általános jellemzői, hogy

struktúrájukban eltérnek az állami támogatással fenntartott ilyen jellegű létesítményektől;

tevékenységi területük gyakran túlterjed a szorosan vett információ és dokumentáció körén;

az információkat és az információs szolgáltatásokat áruként kezelik és a mindenkor piaci lehetőségeknek megfelelően értékesítik.

Ez a jelenség azért feltűnő, mert a hatvanas évek végén az NSZK-ban olyan tendencia alakult ki, melynek célja az információs és dokumentációs tevékenység államilag összefogott és támogatott formájának megteremtése. Az információ és dokumentáció iránt megnyilvánuló, fokozódó állami érdeklődés lényegében abból a felismerésből indult ki, hogy e területek gondozásának felelőssége — a társadalmi közös célok elérése érdekében — az államra, ill. annak intézményeire hárul. Ennek a fejlődésnek a csúcspontját jelentette a *Szövetségi Kormány Információs és Dokumentációs Programjának (IuD-Programm)* elfogadása 1974-ben. A program céljai:

az információ kiegyensúlyozott fejlődésének biztosítása;

a meglévő hiányosságok felszámolása;

az infrastruktúra korszerűsítéséhez szükséges intézkedések foganatosítása.

A magánvállalatok kialakulásának okai

Annak magyarázataként, hogy a fentiek ellenére miért nő mégis a magánjellegű vállalkozások száma az információ és dokumentáció területén, több hipotézis is felmerült:

a) Az államilag támogatott információs intézmények nem képesek arra, hogy a társadalmi információs igényekkel kapcsolatos valamennyi követelménynek eleget tegyenek. *A ki nem elégitett területeket fedik le a magánkezdeményezések.*

b) Az állami részvétel elsődlegesen az alapfunkciókra — az infrastruktúra kialakítására, adatszolgáltatásokra, bázis-szolgáltatásokra stb. — korlátozódik, míg más funkciók egész sorát átengedik más intézményeknek, köztük magánvállalatoknak.

c) *Verseny alakult ki az államilag támogatott és a magánjellegű intézmények között az információknak és szolgáltatásoknak a felhasználókhoz való eljuttatásában; a versenyben a különféle nagyságrendű magánvállalatok igyekeznek minél nagyobb piacot elhódítani.*

d) Az információs szolgáltatások értékesítésének és propagandájának irányítása, a korszerűsítést célzó kutatás és fejlesztés szervezése egyre inkább a magánvállalatok tevékenységi körébe tevődik át. Ennek alapvető oka az, hogy az államilag támogatott intézmények nem elég rugalmasak és többségük tevékenysége rutinfeladatok elvégzésére korlátozódik.

e) A magánvállalatoknak van bizonyos *úttörő szerepe a tájékoztatási folyamat egészében*, ugyanis az információs piaccal való szoros kapcsolatuk következtében érzékenyebben és rugalmasabban reagálnak a szükségletek alakulására és a piaci viszonyok változására, mint az illetékes állami intézmények. Az újonnan felmerülő információs igények kielégítésére és új tájékoztatási eljárások bevezetésére való gyors átállás előnyöket biztosít számukra.

A magánvállalatok súlyponti feladatai és tevékenységi területei

Az információs és dokumentációs szektor az NSZK-ban az átalakulás fázisában van. Felvetődik a kérdés, hogy az országos információs és dokumentációs rendszerben milyen funkciókat tölthetnek be a magánvállalatok. Három olyan terület van, ahol ez a probléma behatóbb vizsgálatra szorul:

a) Technológiai fejlesztés, országos adatbázisok és a hálózati együttműködés

A technológiai fejlődés két eredménye teremtett új helyzetet a tájékoztatás területén:

a munkamegosztáson alapuló, nemzetközileg létrehozott adatbázisok közös használata hálózati együttműködés keretében;

a mini- és mikroszámítógépek tökéletesítése.

Európában az EURONET kiépítésével egyre rentábilisabbá válik az automatizált tájékoztatási rendszerek üzemeltetése, mivel a tetemes előállítási költségek lényegesen szélesebb felhasználói körben oszlanak meg, mint egy-egy regionális rendszer esetében. A munkamegosztáson alapuló adatbázisok – mint pl. az *INIS* (International Nuclear Information System = Nemzetközi Nukleáris Információs Rendszer) vagy a *MEDLARS* (Medical Literature Analysis and Retrieval System = Szakirodalmi elemző és Információkereső Rendszer) – használata pedig magas követelményeket támaszt a felhasználóval szemben. Ugyanis késznek és képesnek kell lennie arra, hogy

problémáit és információs igényeit elemezze;

adott esetben idegen nyelvet és speciális osztályozási rendszert használjon;

viszonylag bonyolult keresési technikát elsajátítson.

Mindebből adódóan számolni kell azzal, hogy a rendszer és a végső felhasználó között csak a legtrikább – kivételes – esetben jöhet létre közvetlen kommunikáció. Az automatizált tájékoztatási rendszerek tehát szükségszerűen kialakítanak egy bizonyos „felhasználói távolságot”.

A mikroprocesszorok nagyarányú fejlődése a miniszámítógépek egyre szélesebb körben való alkalmazását vonja maga után; ez viszont magában rejtje az információ és dokumentáció decentralizálásának lehetőségét. Tehát, míg az adatbázisok előállításában a centralizáció az ésszerű és lehetséges megoldás, addig az egyéni információs igényeket decentralizált körülmények között lehet jobban kielégíteni.

Az információ és dokumentáció területén kitűzött célok megvalósításához megfelelő szervezeti és intézményi formák szükségesek. Ezekben a dokumentáció a szerzőt és a rendszert köti össze, az információs tevé-

kenység pedig a felhasználó és a rendszer között létesít kapcsolatot.

b) Az információ és dokumentáció körének kiszélesítése

Az információs és dokumentációs tevékenység súlypontja eddig a tudomány és technika területére korlátozódott, ahol mindmáig a szakirodalmi dokumentáció játszotta a főszerepet. Napjainkban azonban a tevékenység kiszélesedésének folyamata van kibontakozóban, melynek célja a további dokumentációs formák – mint pl. a tény-, az adat- vagy tárgyi dokumentáció – iránti, egyre növekvő igények minél teljesebb kielégítése.

A széles skálájú tájékoztatás feltételeit technikai fejlesztés, nevezetesen a kábel-televízió segítségével lehet megvalósítani. Azonban az új technológia bevezetése is feltételezi, hogy az információ és dokumentáció túllépjen a jelenlegi keretein és szoros kapcsolatot alakít ki különböző intézményekkel – pl. a rádióval, az oktatási intézményekkel stb. – valamint magánvállalatokkal (pl. sajtó, kiadók stb.). Ennek a tendenciának eredményeképpen a hagyományos szakirodalmi dokumentáció lassanként elveszti relevanciáját és egyre inkább háttérbe szorul.

Az alapvető irányváltatás új tájékoztatási formák, szokások és szolgáltatások kialakítását teszi szükségessé. Az új igények új mennyiségi és minőségi követelményeket támasztanak, melyek kielégítése csak fokozottabb kutatás és fejlesztés révén lehetséges. Ennek a lehetősége és mértéke azonban az adott információs és dokumentációs intézmények személyi és pénzügyi kapacitásától függ.

A változtatások bevezetésében, valamint a többnyire egyszeri és nem folyamatos jellegű szolgáltatások nyújtásában a magánvállalatok rugalmasabbaknak és mozgékonyabbaknak bizonyulnak. Úgy tűnik, hogy a nagyobb specializáltságot igénylő feladatok elvégzésére a magánvállalatok alkalmasabbak, mint az állami intézmények.

c) Az egyre fokozódó információs igények kielégítése korszerű módon

A felhasználók mind sürgetőbben fejezik ki a döntéshoz vagy problémamegoldáshoz szükséges információk iránti igényüket. Szükségessé vált az adatbankokon alapuló tájékoztatási tevékenység kialakítása, információs elemző központok létrehozása, továbbá olyan szolgáltatások megszervezése, amelyek biztosítják az információk tömörítését és szakszerű elemzését. Ezen a területen is eredményesebbnek mutatkoznak a kisebb és közép vállalatok, mint a nagyobb intézmények és szervezetek.

A tájékoztató magánvállalatok típusai

A hagyományos információközvetítő vállalkozások (pl. kiadók, hírügynökségek) mellett mindenekelőtt a következő két magánjellegű vállalati típus jelentős:

információkat szolgáltató vállalatok (information broker);

információs tanácsadó vállalatok (information consultant).

Az „information broker” olyan vállalkozást jelent, amelyik információs problémákat old meg, valamennyi elérhető forrás és tájékoztatói eszköz igénybevételével. Működési területe igen változó. Van bizonyos meghatározott szolgáltatásokra specializált vállalat, amely pl. kizárólag szabadalmi kutatást végez. Létezik viszont olyan is, amely több területen szolgáltat információt, irodalomkutatásokat, bibliográfiákat, kivonatokat, kutatási jelentéseket, katalógusokat, kiállítási információkat stb.

Ennél a tevékenységnél mindenekelőtt az információs források alapos ismerete a legfontosabb, de szükséges a különböző terminálok segítségével kialakított sokrétű kapcsolat, valamint bizonyos esetekben a saját információs rendszer is. A vállalat erőssége éppen abban rejlik,

hogy olyan szolgáltatásokat is tud nyújtani, melyeket más úton nem kaphat meg a felhasználó.

A vállalat jelentős a nagy tájékoztatói rendszerek szempontjából is. Ugyanis a végső felhasználóhoz fűződő szoros kapcsolata, valamint az információs forrásokra és problémákra vonatkozó ismeretei elősegítik az információs és dokumentációs szolgáltatások iránti igények megfogalmazását a felhasználók szempontjainak megfelelően.

Az „information consultant” tevékenysége a tanácsadás, a kutatás és fejlesztés, valamint a rutinmunkák területére terjed ki. Adott feladatok elvégzése – mint pl. a felhasználói szokások elemzése, teaurusz-szerkesztés és bővítés, új szolgáltatások megszervezése, piackutatás stb. – csak viszonylag rövid időre teszi szükségessé magasan kvalifikált munkaerők igénybevételét a különböző szakterületekről. Másfelől a rutinmunkák elvégzésére is célszerűbb külső munkaerőt alkalmazni.

/SEEGER, Th. – STRAUCH D.: *Aufgaben und Möglichkeiten von Informationsunternehmen = Nachrichten für Dokumentation*, 30. köt. 1. sz. 1979. p. 5–11./

(Takáchné Tóth Mária)

OSZTÁLYOZÁS

Ágazati osztályozási táblázatok
a Szovjetunióban

A Szovjetunióban a tudományos–műszaki szakirodalom osztályozására elő van írva az *Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO)* használata.

Az ETO-val szemben támasztott egyik *legfontosabb követelmény az osztályozás egysége*. Az ETO-ban rejlik sokféle osztályozási megoldási lehetőség, valamint a témák több szempont szerinti megközelíthetősége miatt nem biztosítható, hogy azonos témájú dokumentumokat azonosan osztályozzanak.

Az osztályozás maximális egységesítése – és ezzel a keresés hatékonyabbá tétele – céljából egyes ágazatok *ágazati osztályozási táblázatokat dolgoztak ki* saját részükre, melyeket az ágazati központok használnak. Ezek az ágazati táblázatok abban különböznek az ETO teljes kiadásának táblázataitól, hogy az ágazat témakörébe tartozó egyes fogalmakra kész, összetett jelzeteket adnak, és ezzel korlátozzák az osztályozók szubjektív döntéseit. Az ágazati táblázatok kidolgozásánál figyelembe veszik az ágazati központok állományának és szolgáltatásainak sajátosságait.

Az ismertetett tanulmány néhány ágazati táblázatot vizsgál (Folyami közlekedés; Halgazdaság; Nyomdaipar, Könyvkiadás, Könyvkereskedelem).

Általános tapasztalat, hogy az ágazati táblázatok kidolgozása sem elméleti, sem módszertani szempontból nem megfelelő. Legnagyobb baj az, hogy *a táblázatok nem egységes szempontok szerint készültek*, az összeállításukkal szemben támasztott követelményekkel mindössze egyetlen folyóiratcikk foglalkozik. (PAVLOV-SZKAJA, N. SZ.: Rabocsie szhemü klaszifikacii i otraszlevüie tablicü UDK = Naucsnuie i Tehnicsieszkie Biblioteki SZSZSZR, 1975. 4. sz. p. 30–32).

Szerkezeti felépítés

Alapvető követelmény, hogy a táblázatok szerkezete azonos legyen az ETO szerkezetével, azaz két részből álljon: a jelzeteket tartalmazó fő táblázati részből és a betűrendes mutatóból.

E követelménynek egyik táblázat sem felelt meg. Így például, a *Halgazdaság* az említett két részen kívül külön mellékletben közli a szempont szerinti általánosan közös